

ВЛАДАН А. ВИРИЈЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем
у Косовској Митровици, Филозофски факултет
Катедра за историју

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА 1933. ГОДИНЕ – једно виђење турске дипломатије

Сажетак

У раду се елаборирају наводи из годишњег извештаја турског опуномоћеног дипломатског изасланика у Београду за 1933. годину, Али Хајдара Актаја, који доприносе употпуњавању постојећих знања о једној специфичној фази битисања прве југословенске државе, обележеној великим искушењима на унутрашњој, али и спољној политичкој сцени, попут доласка нациста на власт у Немачкој, утицајима велике светске економске кризе, заплетима у односима са Италијом и Бугарском, приближавању званичног Београда и Беча са циљем да очувају *status quo*-а на Балкану итд. У њему су третирана питања која су подуђивала пажњу ондашњих турских спољнополитичких кругова, попут: унутрашњеполитичке ситуације у Краљевини Југославији, њеној спољнополитичкој оријентацији (посебно односи са Италијом и Бугарском), привредним приликама и спољној трговини, са посебним освртом на југословенско-турске трговинске релације.

Кључне речи: Краљевина Југославија, Турска, Али Хајдар Актај, дипломатија, трговинске релације.

Међу архивалијама похрањеним у Државном архиву Републике Турске у Анкари, значајних за проучавање прошлости српског и других јужнословен-

1 virijevicvladano1@gmail.com

ских народа, налази се и необјављени годишњи извештај опуномоћеног посланика Републике Турске у Краљевини Југославији, Али Хајдара Актаја, Министарству иностраних послова Републике Турске о унутрашњеполитичким и привредним приликама Краљевине Југославије, њеној спољнополитичкој позицији и југословенско-турским економским релацијама у 1933. години. Његов обим износи 22 странице текста, писаног писаћом машином. Писан је, иначе, на основу личних сазнања посланика Актаја до којих је долазио приликом разговора са југословенским званичницима и другим „поверљивим изворима“, колегама из дипломатских представништава других земаља у Краљевини Југославији, минуциозних анализа написа из оновремене југословенске штампе и официјелних југословенских статистичких података.

Дипломатски односи између Краљевине СХС и Републике Турске, настале на развалинама Османлијске империје 29. октобра 1923. године, успостављени су 28. октобра 1925. године склапањем „Уговора о миру и пријатељству“, потписаном у Анкари,² а који је ступио на снагу 16. фебруара 1926. године.³ Иницијатива за нормализацију и институционализацију односа две младе новоформиране државе покретана је и током 1923. и 1924. године, али ју је онемогућавала чињеница да је Краљевина СХС, незадовољна висином одређеног новчаног износа који је, будући да је сматрана једном од баштиника пропалог Османлијског царства, била у обавези да плаћа страним кредиторима, одбијала да потпише, како Севрски мировни уговор из 1920 тако и Лозански мировни уговор од 24. јула 1923. године (више о томе: Todorović, 1970, str. 231–268; Ista, 1979). Након што је питање регулисања отплате тзв. Отоманског дуга решено на билатералном нивоу, отклоњена је главна препрека и тиме, у формално-правном смислу, створени су услови за превазилажење ратног стања.

Мировним уговором од 28. октобра 1925. године оно је дефинитивно окончано. На тај начин омогућено је регулисање других међусобних спор-

2 Телеграм делегата Краљевине СХС у Цариграду Министарству иностраних послова Краљевине Југославије, 28. X 1925. Архив Југославије (= АЈ)-370-6-524 („Уговор о миру са Турском потписан је 28. о. м. у Ангори“. *Време*, 30. XI 1925, стр. 1)

3 Измена ратификационих инструмената обављена је 1. фебруара 1926. године у Београду. Југословенску владу представљао је др Момчило Нинчић, министар иностраних послова, а турску Јахја Кемал-беј, познати турски историчар, професор Истанбулског универзитета, народни посланик за област Урфе и члан Комисије за спољне послове турског парламента („Ратификација Ангорског уговора“, *Политика*, 29. I 1925, стр. 3; „Мисија Ђемал-беја у Београду“, *Политика*, 30. I 1925, стр. 4; „Ратификација ангорског уговора“, *Политика*, 2. II 1926, стр. 2; „Јуче су измењене ратификације“, *Време*, 2. II 1926, стр. 1).

них питања, попут повратка турских поданика, који су након Балканских ратова 1912–13. године напустили бивше покрајине Османлијске империје које су ушле у склоп Краљевине СХС, реституције однетих добара из Србије током Првог светског рата, репатрирања ратних заробљеника и интернираних лица из Турске и међусобне заштите поданика. Међутим, услед сложених политичких прилика на просторима југоисточне Европе и Источног Медитерана током друге половине двадесетих и почетком тридесетих година XX века, до знатнијег унапређења југословенско-турских односа дошло је тек 1933. године. Наиме, 27. новембра југословенски министар спољних послова Богољуб Јевтић и његов турски колега Тевфик Ружди Арас потписали су у Београду „Уговор о пријатељству, ненападању, правном регулисању спорова, концилијацији и арбитражи“, а дан касније и „Споразум о регулисању узајамних потраживања“, чиме су решена потраживања турских држављана у вези са непокретном имовином која им је остала на југословенској територији након Првог Балканског рата, укључујући и ону одузету током аграрне реформе, као и потраживања југословенских грађана који су пре Првог светског рата били настањени на територији Османлијске империје, ради надокнаде ратне штете која им је нанета од стране турских власти (Avramovski, 1986, str. 84).

Република Турска имала је дипломатска представништва на нивоу посланства у Београду, а на нивоу конзулата у Скопљу. Први опуномоћени посланик званичне Анкаре у Краљевини СХС био је Јусуф Хикмет (Бајур)-беј, који је акредитивно писмо предао 26. фебруара 1926. године, да би га 4. новембра 1928. године на овој дужности заменио Али Хајдар Актај, аутор извештаја који представља хеуристичку основу овог рада. Био је то каријерни дипломата који је, пре доласка у Београд, службовао на разним чиновничким дужностима у турским дипломатским представништвима у Софији, Лондону, Берлину, Копенхагену и Стокхолму. Његова мисија у Београду трајала је до у само предвечерје Другог светског рата, односно до 24. јула 1939. године, након чега је премештен у Совјетски Савез. Сам овај детаљ речито сведочи о каквом високом формату дипломате се радило, односно, колико су његово искуство и ангажман били цењени од стране надлежних из Анкаре (Şimşir, 1996, str. 402–405).

Актајев извештај о стању Краљевини Југославије у 1933. години састоји се од четири тематско-проблемске целине, и то:

- 1) Унутрашњеполитичке прилике у Краљевини Југославији;
- 2) спољна политика Краљевине Југославије;

- 3) економске прилике у Краљевини Југославији;
- 4) турско-југословенски трговински односи.

Почетак извештаја турски посланик посветио је унутрашњеполитичким приликама у Краљевини Југославији. Након немира на простору Лике у мају 1932. године (Stojkov, 1969, str. 167),⁴ који су, према његовом запажању „наизглед избили због глади, али је то, у ствари, био резултат подстицаја од стране неких иностраних незадовољних компоненти“, влада је уложила велике напоре да стабилизује ситуацију. Но, како је то наилазило на бројне потешкоће, премијер Милан Сршкић је 5. новембра 1932. године поднео оставку свог кабинета и истог дана формирао нови, желећи да његовим програмом и неким кадровским решењима оснажи ауторитет владе. Помно анализирајући програм нове владе, саопштења и изјаве премијера Сршкића о новом државном курсу и планираним мерама ради унутарполитичке хомогенизације југословенског друштва, Актај је закључио да се ради о „наизглед обећавајућем, али ипак неубудљивом објашњењу“. Обавестио је своје надлежне да се влада труди да у јавности побољша представу о себи, најавио је одржавање нових парламентарних избора и пропагирао доношење новог изборног закона који би онемогућио деловање политичких партија заснованих на религијским, племенским и етничким принципима, односно омогућио политичке активности оних странака заснованих на принципу сарадње државе и народа. Но, како се наводи у извештају, поменуте реформске најаве нису на јавност утицале у оној мери у којој је то влада очекивала:

„Јавности су досадила таква лажна обећања, а незадовољни чиниоци постали су нестрпљиви да би постигли аутономију коју су желели што пре. Ситуација је наставила да буде сумњива, као и пре.“

Актај је запажао да су водећи политички чиниоци код Хрвата, Словенаца и босанскохерцеговачких муслимана захтевали аутономију засновану на федерализму, док су опозиционе српске странке, „свесно растројене“, како каже, са циљем да се очува и заштити југословенска државна заједница, прихватале сарадњу с њима, интензивирајући узајамне контакте. Према његовом мишљењу, посебно симптоматично било је синхронизовано исту-

4 Средином маја 1932. године у селу Косињу у Лици дошло је до немира у којима је око 600 сељака напало на зграду општинског суда с намером да збаци локалну управу. Њихов повод била је расподела хране сиротињи, која је, према мишљењу већине, обављана неправедно. Ескалација догађаја који је потрајао чак три дана – од 12. до 14. маја – приморала је среске власти да за смиривање ситуације ангажује јаке жандармеријске снаге из Госпића.

пање „националних политичких лидера“, Влатка Мачека, Антона Корошеца и Мехмеда Спаха, који су у јавно пропагираним појединачним страначким декларацијама отворено пркосили владиним становиштима (Stojkov, 1969, str. 211, 221, 224),⁵ те су због тог деловања били санкционисани (Kamberović, 2009, str. 112).⁶ Према Актајевим обавештајним изворима, одлуке о вођењу кривичних поступака против најзначајнијих антирежимских политичких првака потекле су лично од краља Александра, који је, да би ојачао сопствену и популарност Сршкићеве владе код широких народних маса и сузбио антидржавну пропаганду, наложио организовање масовних митинга у већим градским центрима. О делотворности овакве акције Актај је писао:

„Краљ је, да би показао свој ауторитет, пуно путовао по Хрватској, Словенији и Босни и Херцеговини, покушавајући да умири јавност успостављањем директног контакта с народним масама, да би чуо њихове жалбе. Ова путовања су му веома користила и у Хрватској су се многи тамошњи угледни људи приклонили краљу. На тај начин критична унутрашња ситуација је умирена“.

Јачање ревизионистичких тежњи у Европи почетком тридесетих година XX века изазивало је забринутост влада оних држава које су се, попут Краљевине Југославије и Републике Турске, залагале за очување status quo-а, тј. Версајског мировног поретка. Посебно велика узнемиреност у Београду, као и другим престоницама чланица Мале Антанте, Прагу и Букурешту, али и у Анкари и Атини, потицала је од италијанске иницијативе за стварање

5 Реч је, наиме, о тзв. Загребачким пунктацијама, објављеним 7. новембра 1932. године, „Корошчевим пунктацијама“ од 31. децембра 1932. године и „Спахиним пунктацијама“, обнародованим 26. јануара 1933. године.

6 Наиме, лидер Хрватске сељачке странке (ХСС) Влатко Мачек био је ухапшен 31. јануара 1933. године и најпре интерниран у градић Чајнице у југоисточној Босни, да би потом 11. марта у Београду био изведен пред Суд за заштиту државе, који му је 29. априла 1933. године изрекао пресуду, осудивши га на три године строгог затвора. Казну је до 22. децембра 1934. године, тј. указа о помиловању донетом од стране Намесничког већа, издржавао у затвору у Сремској Митровици. Антон Корошец, првак Словенске људске странке (СЛС), био је стављен у кућни притвор у Врњачкој бањи, док су Мехмед Спахо и Халид-бег Храсница, водеће личности Југословенске муслиманске организације (ЈМО) били осуђени на 20 дана затвора и плаћање новчане казне („Г. др. Мачек стављен у истражни затвор“, *Време*, 14. III 1933, стр. 2; „Г. др. Владимир Мачек спроведен у Београд“, *Политика*, 14. III 1933, стр. 3; „Истрага против г.г. др. Влатка Мачека и др. Антона Корошеца“, *Правда*, 14. III 1933, стр. 2; „Др. Владимир Мачек осуђен на три године строгог затвора“, *Време*, 30. IV 1933, стр. 3; „Г. др. Владимир Мачек осуђен на три године строгог затвора“, *Правда*, 30. IV 1933, стр. 2).

пакта четири велике силе – Италије, Француске, Велике Британије и Немачке – који би, према Мусолинијевом предлогу, добио право да преуређује прилике у Европи и прилагођава их својим интересима (Попов, 1995, стр. 292).⁷ Стога је Али Хајдар Актај, у складу с инструкцијама свог Министарства спољних послова, значајан део дипломатских активности усмерио ка „ослушкивању“ и праћењу корака југословенске владе у вези са овом претећом ситуацијом.

Реакција Мале Антанте на овакво отварање могућности једностране ревизије мировних уговора испољила се приликом састанка министара спољних послова земаља чланица, одржаном у Београду 18. и 19. децембра 1932. године, када је на предлог чехословачког шефа дипломатије Едуарда Бенеша покренута идеја о образовању „Организационог пакта“, који је имао за циљ да учврсти хомогеност Мале антанте стварањем вишег међународног тела у форми савеза држава, не би ли се на тај начин лакше координирала политика трију државе према великим силама (Bystrický, 1978, str. 298).⁸ Према наводима посланика Актаја, на састанку се говорило и о југословенско-италијанским тензијама, исходу конференције о разоружању и пропаганди Италије у вези ревизије мировних уговора и питања преуређења Блиског Истока. О овом питању разговарали су 23. јануара у румунском летовалишту Синаји краљ Александар и румунски монарх, краљ Карол, али Актај о детаљима сусрета није имао ближих сазнања.

О сусрету министара спољних послова чланица Мале Антанте, одржаном у Женеви, средином фебруара 1933. године, који је био финализован потписивањем „Организационог пакта“, турски посланик је извештавао да су том приликом, поред наговештеног „Четворног пакта великих сила“, апострофиране и неке нове опасности по заједничке интересе, попут доласка нациста на власт у Немачкој и ангажмана наоружавања Мађарске. Састанак је резултирао устројавањем „Сталног савета“ и „Секретаријата“ Мале Антанте, органа који би се старали о чвршћем повезивању држава-чланица, према

7 Идеју о овом пакту Мусолини је изнео у говору одржаном 23. октобра 1932. године, а први конкретнији предлог презентирао је у једном документу од шест тачака у марту 1933. године. Он је, иако је наглашено да му је сврха очување мира у свету, предвиђао могућност договорне ревизије Версајског и других мировних уговора између четири велике европске силе, након чега би, под њиховим утицајем, био спроведен и кроз Друштво народа.

8 Организациони пакт је требао створити услове да Мала Антанта постигне водећу улогу у средњој и југоисточној Европи и онемогући продоре немачког и италијанског империјализма на овим европским просторима. Претпостављало се да ће она временом прерасти у велику силу, са све већим утицајем у међународној политици.

Актајевом изразу „у политичким, економским и војним областима и у јединствену политичку формацију“. „Стални савет“ требао је да се, према договору, састаје три пута годишње, а једна од његових функција је да имплементира договор према коме је свака чланица била у обавези да за сваки политички или други значајнији привредни споразум који намерава склопити с неком трећом земљом, претходно обезбеди сагласност остале две чланице.

Упоредо са учвршћивањем јединства Мале Антанте, краљ Александар и југословенска влада настојали су да ојачају позиције Краљевине Југославије према Италији, радећи на тешњем повезивању с Републиком Турском. Битан искорак у том смеру представљала је посета југословенског суверена Цариграду 4. октобра 1933. године, односно састанак са председником и утемељивачем турске републике, Мустафа Кемал пашом (од 24. новембра 1934. презиме Ататурк). Пишући о позитивним реакцијама југословенских официјелних кругова и јавности на овај догађај, Актај је напомињао да је он представљен као „важна тачка у историји односа две државе, чији циљ је био да се ојача стабилност на Балкану њиховом узајамном сарадњом“ и да је апострофирано да су разговори „двојице сјајних лидера“, како се изразио, протекли у изузетно срдечној пријатељској атмосфери. Овај сусрет је, може се рећи, дефинитивно утро пут за склапање већ поменутог југословенско-турског „Уговора о пријатељству, ненападању, правном регулисању спорова, концилијацији и арбитражи“.

У извештају значајна пажња посвећена је економском стању Краљевине Југославије, с обзиром да је то за турску владу, која је током 1933. године водила интензивне преговора с југословенском у вези склапања првог трговинског билатералног уговора, било веома битно.⁹ Актај је своје претпостављене из-

9 Привремени Југословенско-турски трговински споразум, склопљен на бази највећег повлашћења, потписан је 3. јула 1934. године у Анкари. Предвиђао је слободан и неограничен извоз турских производа у Краљевину Југославију и две листе артикала југословенског порекла предвиђених за увоз у Турску – листу „А“, која је садржавала артикле чији је увоз био слободан и „Б“, на којој су се налазили они артикли чији је увоз био одређен контингентима. Саставни део трговинског споразума представљао је и споразум о клирингу, закључен између емисионих банака - југословенске Народне банке и турске Централне банке. АЈ-334(КПО)-528, Допис Народне банке Краљевине Југославије Консуларно-привредном одељењу Министарства иностраних послова Краљевине Југославије, 20. VI 1934; АЈ-334(КПО)-528, Допис Одељења за спољну трговину Министарства трговине и индустрије Краљевине Југославије Консуларно-привредном одељењу Министарства иностраних послова Краљевине Југославије, 20. VI 1934; (*Службене новине Краљевине Југославије*, 187, 15. VIII 1934; „Јуче је у Ангори потписан трговински споразум између Југославије и Турске“, *Политика*, 4. VII 1934, стр. 3).

вештавао да је након дуготрајне расправе југословенски парламент усвојио државни буџет за 1934. годину у износу од 10.438.327.579 динара, што је представљало смањење у односу на претходну годину. Највећа буџетска ставка, око 1/5 одређене суме, тј. 2.001.900.000 динара, била је намењена Министарству војске и морнарице. То га је навело на закључак да су југословенском руководству, више него неповољна економска ситуација у земљи, већу nelaгоду стварала политичка гибања на европском тлу, посебно у властитом окружењу, те је, стога, издвојио знатна средства за јачање војних ефектива. Своја запажања турски дипломата поткрепљивао је податком да је југословенски извоз 1933. године био повећан у односу на претходну годину за 7,7%. С обзиром на чињеницу да је Краљевина Југославија спадала у ред индустријски нискоразвијених земаља, чија се привреда базирала углавном на аграру и експлоатацији природних сировина, најважнији извозни артикли били су дрво – 729.336 t, кукуруз 601.231 t и цемент 357.785 t, а следили су их сирови бакар, свиње, јаја, дуван, свеже месо, суве шљиве, живина, жива стока, хмељ, свеже воће, конопља и др. Укупна количина југословенског извоза износила је 2.929.706 t у вредности од 3.377.845.000 динара. Што се тиче увоза, највећу ставку чинио је угаљ - 292.268 t (187.340.000 динара), а следили су га нафта и нафтни деривати (бензин, моторно уље, парафин, петролеј) – 124.003 t (81.714.000 динара), разне животне намирнице – 98.716 t (191.249.000 динара), затим памук и памучни производи, гвожђе и производи од њега, вуна и вунене прерађевине, разне машине, алати и опрема, необрађене (сирове) коже, кожна обућа, свила и производи од свиле, електричне машине и електротехнички уређаји, прерађене коже, ексери, јестиво уље, разна биљна влакна и израде од њих, штампарски папир, разне природне и вештачке боје и сл., у укупној количини од 738.458 t (737.053.000 динара).

Упркос политичким суревњивостима и подозрењу, Италија је, после Аустрије, за југословенске извознике представљала најзначајније тржиште, на коме су пласирали 21,48% укупно извезене робе, у вредности од 725.518.000 динара. У њеној структури преовлађивали су дрво, дрвене греде и даске из словеначких, далматинских и хрватских шума и жива стока. Међутим, одлука италијанске владе с краја 1932. године да, зарад заштите сопствене пољопривреде, заведе царине на увоз југословенских аграрних производа и живе стоке, озбиљно је угрожавала трговачке релације и слабила економску позицију Краљевине Југославије.¹⁰ Ипак, у поређењу са 1932. годином обим трговине са иностранством порастао је за 5,8%. Пораст извоза забележен је у пласману кукуруза, дрвета и дрвне грађе, сувих шљива, говеда, живине и конопље. Што се тиче хмеља, његов извоз не само да је повећан у смислу

квантитета већ је, захваљујући расту цена на светској пијаци, приход од извоза плодова ове биљке увећан за чак шест пута.

Разне руде и минералне сировине представљале су, такође, важне југословенске извозне артикле. Учешће руда метала у укупном извозу порасло је са 4,92% из 1921. године, на 12,07% у 1933. години. Тако је, примера ради, извоз бакра са 4.550 t 1921. године, повећан на 35.504 t 1933. године, тако да је његова производња у југословенским рудокопима представљала 1,75% укупне светске продукције овог метала. Ово је, према Актајевом мишљењу, био најбољи показатељ рудног богатства којим је Краљевина Југославија располагала.¹¹

С обзиром на то да је његова земља важила за једног од већих произвођача и извозника памука у свету, турски дипломата је посебну пажњу обратио на југословенску текстилну индустрију, односно увоз неопходних сировина, чије довољне количине она није могла обезбедити из сопствене продукције. О коликим размерама је реч, довољно говори податак да се 1933. године чак 64% вредности југословенског увоза односило на текстилне сировине. Нарочито је, константно, из године у годину, растао увоз свиле, па је 1933. у односу на 1928. годину био већи за чак четири пута.

Најзначајнији спољнотрговински партнери Краљевине Југославије у 1933. години, писао је Актај, били су Аустрија, Италија и Немачка. Поред европских, она је имала прилично развијене трговинске релације чак и са латиноамеричким (Бразил, Колумбија) и афричким земљама (Алжир, Тунис, Египат) земљама. Статистички подаци о обиму трговинске размене Краљевине Југославије са појединим државама у 1933. години, до којих је Актај дошао, изложени су у наредним табеларним приказима:

ДРЖАВА	ВРЕДНОСТ ИЗВОЗА (У ХИЉАДУ ДИНАРА)	ПРОЦЕНАТ У УКУПНОМ ИЗВОЗУ
Аустрија	731.795	21,66
Италија	725.518	21,48

Табела 1: Извоз из Краљевине Југославије 1933. године

- 10 Италијанска влада се трудила да повећа производњу пшенице и на тај начин умањи зависност од увоза из Југославије. Такође, одлучила је и да смањи увоз живе стоке, ревидирајући царинске споразуме, осим са Краљевином Југославијом, и са Мађарском и Румунијом.
- 11 Краљевина Југославија је, у европским оквирима, после СССР била највећи произвођач бакра.

Немачка	470.679	13,96
Чехословачка	366.124	10,84
Грчка	134.236	3,97
Мађарска	118.530	3,51
Белгија	114.094	3,38
Швајцарска	111.532	3,30
Велика Британија	90.406	2,68
Бразил	77.392	2,29
Француска	74.341	2,20
САД	63.601	1,88
Шпанија	42.397	1,28
Пољска	39.545	1,17
Тунис	32.670	0,90
Румунија	29.762	0,88
Алжир	25.638	0,78
Холандија	20.423	0,60
Аргентина	18.180	0,54
Египат	16.066	0,48
Остале државе	74.916	2,21
УКУПНО	3.377.845	100

Табела 1: Извоз из Краљевине Југославије 1933. године

ДРЖАВА	ВРЕДНОСТ УВОЗА (У ХИЉАДУ ДИНАРА)	ПРОЦЕНАТ У УКУПНОМ УВОЗУ
Аустрија	463.344	10,08
Италија	458.739	15,92
Немачка	379.244	13,16

Табела 2: Увоз у Краљевину Југославију 1933. године

КРАЉЕВИНА ЈУГОСЛАВИЈА 1933. ГОДИНЕ

Чехословачка	348.805	12,10
Велика Британија	280.414	9,73
САД	148.309	5,15
Француска	120.632	4,19
Мађарска	113.219	3,93
Индија	84.077	2,92
Румунија	75.360	2,62
Швајцарска	70.525	2,45
Бразил	54.197	1,88
Пољска	48.971	1,70
Грчка	40.152	1,39
Холандија	34.064	1,18
Аргентина	31.718	1,10
Белгија	25.568	0,89
Шпанија	13.168	0,46
Шведска	12.390	0,43
Колумбија	7.947	0,28
Остале државе	71.623	2,44
УКУПНО	8.882.616	100

Табела 2: Увоз у Краљевину Југославију 1933. године

То што се Република Турска није налазила на листи првих 20 најзначајнијих спољнотрговинских партнера Краљевине Југославије, била је последица узајамног неуговорног стања. Најинтензивније трговинске везе она је почетком тридесетих година прошлог века имала са Немачком, у коју је ишло 18,95% њеног извоза, док је на југословенском тржишту завршавало свега 0,15 до 0,20% извезене робе. Тај, ионако ниски проценат, у 1933. години опао је на свега 0,04%, и износио 1.294.000 динара. Истовремено у Турску је из Краљевине Југославије извезено робе у вредности од 546.000 динара, што је представљало 0,02% југословенског извоза.

Користећи статистичке податке југословенских царинских органа, Актај је турском Министарству иностраних послова упутио детаљан преглед обима и структуре турско-југословенског трговања током 1933. године. Из Југославије је највише извожено следеће: жива стока (козе, јарчеви, овце, коњи), усољене необрађене сирове телеће коже, сушене телеће коже, калцијум-карбид, филцане женске капе, женски шешири од сламе, филцани шешири, плевиво за сламнате шешире, челичне шипке и лимови, гвоздена бурад, гвоздени лимови, емајлирано посуђе, разни предмети од лима, отпадни бакар, сита, делови за електричне пећнице и др. С друге стране, из Турске је у Југославију увожено: сусамово семе, грашак, житарице (сем кукуруза), сочиво (лећа) и друго сушено поврће, свежи и кисели купус, краставци, сир, семе конопље, биљна влакна за плетење, разне биљне и индустријске боје, коњи и кобиле старији од две године, сушена и свежа риба, восак, огревно дрво, памучно предиво, теписи, разне дрвене алатке, музички инструменти и др.

Извори и литература

Необјављени извори

Архив Југославије

Фондови:

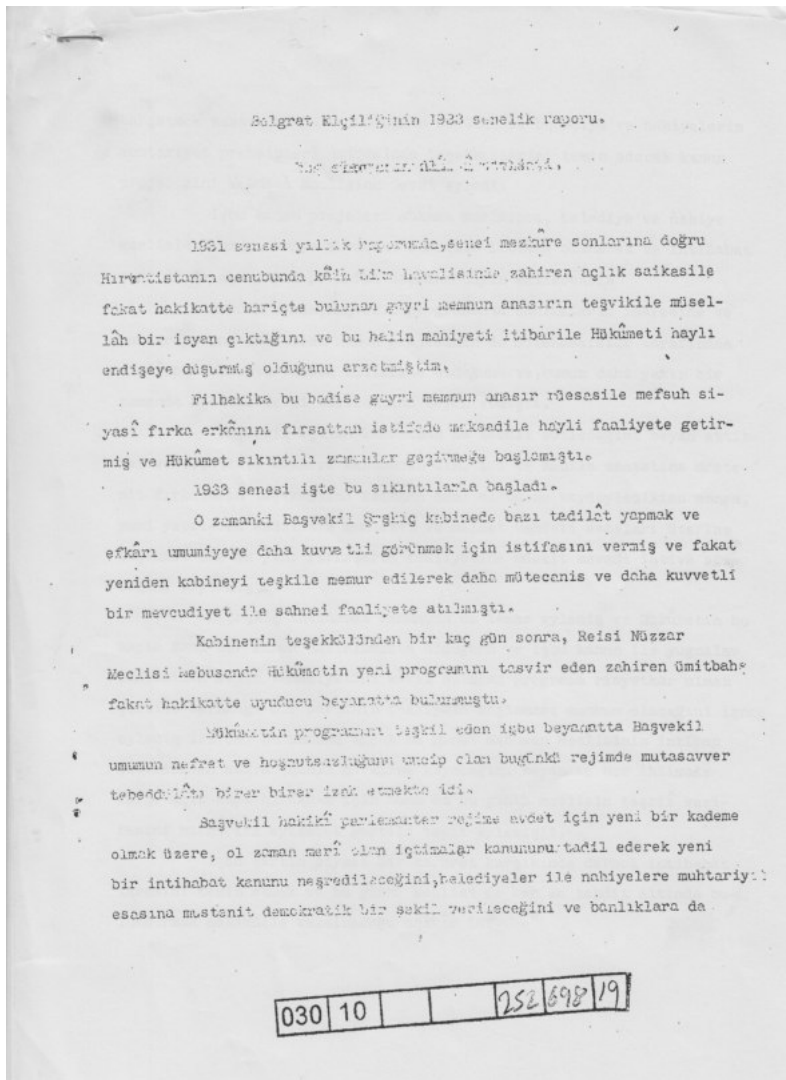
Посланство Краљевине Југославије у Турској – Цариград, Анкара 1890–1945. (370).
Министарство иностраних послова Краљевине Југославије (334).

Штампа

Време (1921–1941) – Београд.
Политика (1904–1941) – Београд.
Правда (1904–1941) – Београд.
Службене новине Краљевине Југославије (1918–1941) – Београд.

Литература

Avramovski, Ž. (1986). *Balkanska Antanta (1934–1940)*. Beograd: Institut za savremenu istoriju.
Bystrický, V. (1978). Diplomatski razvoj u Jugoistočnoj Evropi 1932–1934. Nastanak Balkanskog pakta 1934. *Radovi*, 11, 281–407.
Kamberović, H. (2009). *Mehmed Spaho – politička biografija (1883–1939)*. Sarajevo: Višeg Kongresa bošnjačkih intelektualaca.

GODIŠNJI IZVEŠTAJ POSLANSTVA U BEOGRADU ZA 1933. GODINU – NASLOVNA STRANICA

Попов, Ч. (1995). *Og Versaja go Dančija*. Београд: Службени лист СРЈ.

Stojkov, T. (1969). *Opozicija u vreme Šestojanuarske diktature 1929–1935*. Београд: Prosveta.

Todorović, D. (1970). Stav Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca prema mirovnom ugovoru sa Turskom u Sevru 1920. godine. *Istorija XX veka*, XI, 231–268.

Todorović, D. (1979). *Jugoslavija i balkanske države 1918–1923*. Beograd: Narodna knjiga – Institut za savremenu istoriju.

Şimşir, B. (1996). *Bizim Diplomatlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

VLADAN VIRIJEVIĆ

University of Priština with temporary head-office
in Kosovska Mitrovica, Faculty of Philosophy

THE KINGDOM OF YUGOSLAVIA IN 1933 – A VIEW OF TURKISH DIPLOMACY

Summary

The report of the deputies of the Republic of Turkey in Belgrade on political and economic conditions in the Kingdom of Yugoslavia during 1933 is a valuable historical source that provides a better understanding of a historical segment in the past of the Yugoslav state. Namely, this kind of „side view“ contributes to the formation of a more complete picture of the regime of King Alexander’s personal dictatorship and centrifugal political tendencies on the inner political scene, and casts a certain light on the external political anxiety and consolidation of the Little Entente against the rising revisionist challenges. From the allegations in the report, it is possible to define the character of Akhtayev’s diplomatic manners, reflected in a rational definition of the most important political actions and maneuvers of the Yugoslav government, with the aim of creating a more realistic foreign policy approach of the Turkish government in the context of realization of stronger linkages between the South-eastern European countries, under the motto „Balkans to Balkan nations“!

Keywords: Kingdom of Yugoslavia, Turkey, Ali Haydar Aktay, diplomacy, commerce relations.